

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

мр Јована Марчета

Кулинарска терминологија у француској,
италијанској и српској фразеологији

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
1. Датум и орган који је именовео комисију Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, на седници одржаној дана 22. 04. 2016. године.
2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: 1. др Рајна Драгићевић, редовни професор за научну област Српски језик, изабрана у звање 15.05.2013, Филолошки факултет Универзитета у Београду, председник комисије 2. др Александра Блатешић, доцент за ужу научну област Романистика (предмет: Италијански језик), изабрана у звање 07.12. 2012, Филозофски факултет у Новом Саду, члан 3. др Драгана Дробњак, ванредни професор за ужу научну област Романистика, изабрана у звање 12.03.2014, Филозофски факултет у Новом Саду, ментор
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
1. Име, име једног родитеља, презиме: Јована, Јован, Марчета
2. Датум рођења, општина, република: 09.09.1980. Нови Сад, Нови Сад, Република Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 14.01. 2010, Филозофски факултет у Новом Саду, <i>Термини из области музичко-сценских уметности у француском, италијанском и српском језику.</i>
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Филологија
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: Кулинарска терминологија у француској, италијанској и српској фразеологији

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Јоване Марчете има 219 страна и састоји се од 11 поглавља и 3 прилога.

1. Уводна разматрања (стр. 6-10): представљени су предмет и циљеви истраживања докторске дисертације, као и очекивани резултати и методологија истраживања.

У овом поглављу је такође изложена структура дисертације и дате су напомене о корпусу и начину прикупљања истраживачке грађе.

2. Савремена лингвистичка истраживања (стр. 11-15): дат је преглед основних појмова и лингвистичких дисциплина које представљају област истраживања (когнитивна лингвистика, етнолингвистика, лингвокултурологија, додир лингвокултурологије са другим научним дисциплинама); у наставку поглавља изложена су сазнања о језичкој и концептуалној слици света, као и о разлици између научне и наивне слике света.

3. Фразеологија (стр. 16-28): представљени су основни појмови релевантни за истраживање: терминологија којом се означавају фразеолошке јединице, дефиниције фразема, као и критеријуми за њихову идентификацију (формални и семантичко-синтаксички). Потом се износе сазнања о семантичкој фразеологизацији, приступима анализи фразема, контрастивној фразеологији и појму еквиваленције.

4. Концептуална анализа фразема (стр. 29- 36): изложени су основни појмови важни за концептуалну анализу (семантички сценарио, концептуална поља и дескриптори, значај концептуалне организације фразема и лексички скупови), као и основна сазнања о појмовним метафорама (врстама и њиховој универзалности).

5. Извори за настанак фразема и врсте мотивација (37-43): у овом поглављу истичу се основни извори за настанак фразема; потом је акценат усмерен ка интертекстуалној мотивацији која је неопходна приликом анализе фразема, когнитивним механизмима (метафора, метонимија и конвенционално (свакодневно) знање), ка утицају симболике на формирање фразеолошког значења и утицају основног и секундарног значења фраземских компонената на мотивацију фразема.

6. Карактеристике француске, италијанске и српске кухиње (стр. 44-47): изнете су опште напомене о особеностима француске, италијанске и српске кухиње.

7. Фраземи са кулинарском терминологијом као предмет досадашњих истраживања (48): дат је кратак приказ досадашњих истраживања фразема са кулинарском терминологијом.

8. Анализа корпуса (49-188): приказана је анализа истраживачког материјала тако што се најпре анализира мотивација фразема са појединачним кулинарским компонентама, а потом се концептуалном анализом фраземи са кулинарском компонентом групишу по концептуалним пољима сходно позадинској слици коју носе.

9. Закључак истраживања (189-195): сумирају се резултати истраживања, изводе закључци и износе запажања о фразеолошкој продуктивности кулинарских термина.

10. Додаци (196-205): приложене су листе француских, италијанских и српских фразема са кулинарском компонентом.

11. Библиографија (206-217)

Сажетак (218)

Résumé (219)

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Јоване Марчете под називом *Кулинарска терминологија у француској, италијанској и српској фразеологији* бави се француским, италијанским и српским фраземима који садрже кулинарску терминологију. Иако у великој мери одражавају културолошке особености језичких заједница, због чега су изузетно значајни за компаративно-контрастивна изучавања језика, кандидаткиња истиче да у области контрастивне фразеологије овим фраземима није посвећено довољно пажње.

Дисертација је написана у складу са класичним истраживачким форматом и први део дисертације посвећен је прегледу теоријских разматрања и литературе релевантне за дату проблематику, док су у другом делу дисертације изложени резултати истраживачког рада и закључци истраживања.

У **првом поглављу** кандидаткиња детаљно образлаже предмет и циљеве свог истраживања, као и методе које ће применити у раду. Будући да постоје различите дефиниције кулинарске терминологије, кандидаткиња разложно прецизира да се у овом раду под кулинарском терминологијом подразумевају лексеме које означавају различите намирнице (нпр. воће, поврће, житарице, зачини итд.), поједине врсте једноставнијих јела (нпр. кајгана, каша, паприкаш, пасуљ итд.), месне прерађевине (кобасица, салама итд.), посластице (колач, (х)алва итд.), као и различите прехрамбене производе (сир, хлеб, бриош). Кандидаткиња даље образлаже да је на овакав избор грађе утицала чињеница да су лексеме које се односе на наведене врсте хране најзаступљеније у фразеолошком фонду три језика у посматраној термиолошкој области, те да због обима лексичког фонда у истраживање нису уврћене лексеме које означавају различите врсте пића (осим млека које представља сировину од које се праве друге намирнице попут сира, маслаца итд.), посуђе, нити лексеме које се односе на припрему или конзумирање хране и пића (нпр. кувати, поховати итд.).

Кандидаткиња поставља следеће циљеве истраживања:

- 1) да се компаративно-контрастивном анализом установе лексичка и семантичка (не)подударна одабраних фразема француског, италијанског и српског језика, при чему је француски полазни, а италијански и српски циљни језици;
- 2) да се одабрани фраземи тематски групишу у зависности од концепта који изражавају;
- 3) да се утврди начин на који је кулинарска терминологија учествовала у изградњи фразеолошког значења.

Кандидаткиња истиче да је анализиран највећи део фразема посматране термиолошке области, те да ово истраживање не претендује да у потпуности опише фраземе који садрже кулинарску терминологију три посматрана језика, те оставља могућност да неки фраземи не буду наведени и обрађени.

Почетне хипотезе су добро постављене, а очекивани резултати логично проистичу из постављених хипотеза.

У **другом поглављу** кандидаткиња сажето представља основне принципе когнитивне лингвистике и лингвокултурологије као оквира истраживања у дисертацији, при чему посебну пажњу посвећује језичкој слици света која је резултат општавања личних и групних искустава, те варира од језика до језика, а најјасније је изражена у фразеологији.

У **трећем поглављу** се врло јасно види колику литературу је кандидаткиња проучила пре него што се прихватила анализирања сопствене грађе. Овде се детаљно разматрају недоследности приликом употребе терминологије којом се означавају фразеолошке јединице. Кандидаткиња износи разнолике термине у француском (*expression (idiomatique), idiomе, locution (figée), unité phraséologique, phraséologisme, phrasème*), италијанском (*espressione idiomatica, idioma, modo di dire, locuzione, frase fatta*) и српском језику (*фразеолошка јединица, идиом, идиоматска фраза, устаљена фраза, фразеолошки израз, устаљени обрт, фразеологизам, фразем(а)*). Након навођења дефиниција фразема, пажња је усмерена ка критеријумима за идентификацију фразема, како формалним (вишечланост, репродуктивност и устаљеност), тако и семантичко-синтаксичким (експресивност, десемантизација, идиоматичност, некомпозиционалност, могућност уклапања у контекст попут обичне лексеме), као и ка семантичкој фразеологизацији којом се транспонује значење нефразеолошке синтагме релативно слободног или устаљеног лексичког састава у фразеолошко, најчешће путем метафоре, метонимије, синегдохе или поређења.

У наставку поглавља кандидаткиња се од више приступа у анализи фразема опредељује, како за семантички аспект (који даље понире у фразеолошко значење, мотивисаност значења и порекло фразема), тако и концептуални (који је усмерен ка метафори, метонимији и семантичким пољима). Помиње се и контрастивна анализа која проучава један језик кроз призму другог језика упоређујући их и успостављајући различите односе еквиваленције између појединих структура. Кандидаткиња констатује да је релативно мало радова у овом подручју истраживања, једним делом због тога што су фраземи често мотивисани културолошки обележеним метафорама, што отежава њихово преношење из једног у други језик. Разматра се и еквиваленција, један од основних појмова контрастивне анализе.

У **четвртном поглављу** кандидаткиња веома разложно износи основне појмове важне за концептуалну анализу фразема: семантички сценарио заснован на структурама као што су домен, схема и

фрејм, које се заснивају на људском искуству и вањјезичким обрасцима (знања и веровања), концептуална поља која обухватају скуп дескриптора који представљају односе сличности и прецизније описују фраземе, а до њих се може доћи анализом речничких дефиниција, као и методом семантичке декомпозиције фразема.

Кандидаткиња истиче значај концептуалне, односно тематски обрађене и организоване фразеологије за компаративно-контрастивна изучавања језика, будући да нам она помаже да откријемо у којој мери су когнитивни механизми универзални, а у којој мери зависе од језика и културе. Другим речима, концептуалном анализом и организацијом може да се утврди да ли се фраземи концептуализују на исти начин у различитим језицима. Осим тога, концептуална организација фразема веома је важна, како за наставу страних језика, тако и за лексикографију.

Овај део кандидаткиња спретно допуњује основним сазнањима о појмовним метафорама, односно врстама метафора и њиховој универзалности. Овде се истиче да храна није важан део нашег искуства само због тога што нам је потребна да бисмо опстали, него и због тога што помоћу хране доживљавамо везу између тела и природе, живота (опстанка) и смрти (живих бића, као што су биљке или животиње), цветања и труљења (храна може да ужегне, што нас подсећа на застрашујућ призор телесног пропадања), моћи и слабости („моћни” једу бољу храну од „немоћних”). Наводе се и најчешће појмовне метафоре чији је изворни домен храна: **ИДЕЈЕ СУ ХРАНА, ЉУДИ СУ ХРАНА, НОВАЦ ЈЕ ХРАНА, НЕДОСТАТАК НОВЦА ЈЕ НЕДОСТАТАК ХРАНЕ, МАЛА КОЛИЧИНА НОВЦА ЈЕ МАЛА КОЛИЧИНА ХРАНЕ.**

У **петом поглављу** кандидаткиња износи разматрања о основним изворима за настанак фразема, а то су човеково окружење (природна средина, свакодневни и професионални живот), културно наслеђе, лингвистички и стилистички извори. Кандидаткиња истиче да највећи број фразема настаје сликовитим путем, односно помоћу метафоре, метонимије, синегдохе и поређења, а известен број фразема и семантичком транспозицијом помоћу ироније, односно парадокса. Један део фразема проистиче из културног и цивилизацијског наслеђа у конкретной друштвеној заједници, док је већи део фразема директно или посредно преузет из других култура. Директно и посредно позајмљивање се међусобно не искључују, а приликом позајмљивања се у обзир морају узети не само фонетски критеријум и значење речи, него и историјски односи међу културама. Фраземи који су засновани на свакодневном искуству не разликују се пуно од земље до земље будући да представљају универзално човеково искуство.

Кандидаткиња даље истиче да поред когнитивних механизма приликом анализе и интерпретације фразема треба узети у обзир и значења лексема од којих се фразем састоји, самим тим што су бројни фраземи на чије значење утиче основно или, чешће, неко секундарно значење једне од лексема које га сачињавају.

Кандидаткиња је пажњу посветила и посебним типовима метафоричке мотивације коју представљају гестовни фраземи засновани на невербалном понашању (гестовима, мимици).

У **шестом поглављу** изнете су опште напомене о особеностима француске, италијанске и српске кухиње које се међусобно разликују по употреби појединих намирница, начину припреме хране и карактеристичним специјалитетима.

У **седмом поглављу** запажа се да је инвентар кулинарских лексема неупоредиво сиромашнији у односу на лексички инвентар зоонима и фитонима; међутим, испитивањем фреквенције појављивања фразема који садрже кулинарску терминологију долази се до закључка да њихов број није занемарљив.

У **осмом поглављу** кандидаткиња детаљно анализира француске, италијанске и српске фраземе који садрже кулинарску компоненту и то методом компаративно-контрастивне анализе. Одабрани корпус је разврстан у седам најзаступљенијих тематских група којима припадају лексеме које означавају храну: •воће, •поврће, •житарице, производи и јела од житарица, •месо, месне прерађевине и масти, •јаја, •млеко и млечни производи, •зачини и додаци јелима.

Кандидаткиња је грађи приступила двојако. Најпре је упоредила начине мотивације фразема са кулинарском компонентом у три посматрана језика и утврдила које су карактеристике одабраних намирница (нпр. изглед, укус) употребљене у фразеологији ових језика са циљем да упореди метафоричан начин размишљања три народа, као и утицај националних култура на формирање фразеолошког значења. У оквиру сваке тематске групе фраземи су разврстани по компонентама које су носиоци значења. Овакав начин организације корпуса даје прегледну слику заступљености одређених намирница у фразеологији три језика, као и увид у сличности и разлике у начинима мотивације фразема са истом кулинарском компонентом.

Потом су концептуалном анализом фраземи са истим, односно са различитим фразеолошким значењима који по неком семантичком критеријуму могу да се обједине у значењску целину, груписани у пет концептуалних поља: „Човекове особине”, „Човекова стања”, „Човек као друштвено биће”, „Човек као активно биће” и „Човеков поглед на различите појмове и појаве из окружења” са циљем да се установи да ли се фраземи три језика концептуализују на исти начин упркос специфичностима националних култура, односно да ли намирнице које припадају једној тематској групи могу да се односе на одређене концепте. У оквиру концептуалних поља фраземима су придружени одговарајући дескриптори који их прецизније описују и представљају односе сличности међу њима.

Кандидаткиња је успешно применила два приступа испунивши тако постављене циљеве. На појединим местима преовлађују мале потцелине од свега неколико пасуса што вероватно није могло да се

избегне с обзиром на велики број одабраних кулинарских термина у фразеологији три језика. На извесним местима би се могла очекивати нешто дубља анализа што је свакако отежано чињеницом да се кандидаткиња у свом истраживању усмерила ка чак три језика.

У **Закључку истраживања** дат је преглед резултата истраживања изложених у раду на основу којих је изведен низ логичних, јасно формулисаних и добро образложених закључака.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији уз напомену:

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

- 1) Марчета, Ј. (2015). „Воће у француској, италијанској и српској фразеологији”. *Други међународни интердисциплинарни скуп младих научника друштвених и хуманистичких наука „Контексти”*, 4. децембар 2014, зборник радова. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, 157-177.
- 2) Марчета, Ј. (2016). „Хлеб у француској, италијанској и српској фразеологији“, рад представљен на *Петом међународном конгресу „Примењена лингвистика данас” - Нове тенденције у теорији и пракси* на Филозофском факултету у Новом Саду (27-29. новембар 2015) и примљен на рецензирање 8. марта 2016.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу истраживања спроведеног у дисертацији кандидаткиња је извела следеће закључке:

- Фразеолошка продуктивност појединих кулинарских компонената је резултат културне и географске средине у којој су фраземи настали или се обликовали и она не зависи искључиво од заступљености одређених намирница у исхрани ова три народа. У обзир се свакако морају узети и културно-историјске околности у којима су ови народи живели.
- Највећи број фразема три посматрана језика настао је сликовитим путем помоћу метафоре, метонимије и поређења. Анализирани фраземи су мотивисани човековим искуством и кућним животом, конвенционалним знањем, изгледом (обликом, бојом), различитим карактеристикама намирница (чврстином, укусом, могућношћу цеђења итд.), симболиком намирница, као и повезивањем неочекиваних и необичних појава у реалном свету. Важну улогу у метафоричним сликама на којима је заснована семантика великог броја фразема имају секундарна значења, као и застарела значења лексема које означавају храну, док су поједини фраземи настали лажном паронимијом и игром. Поред тога, поједини фраземи су мотивисани (застарелим) верским или народним обредима и обичајима, (старим) народним или сакралним веровањима или су преузети из Библије, митологије и других писаних и усмених извора (басне, анегдоте, народне приче које су се преносиле с колена на колена итд.).

Анализа је такође показала да нису сви начини мотивације фразема подједнако заступљени у оквиру различитих тематских целина. Тако је, на пример, мотивација изгледом и укусом намирница најзаступљенија у групама „Воће” и „Поврће”, док фраземе библијског порекла проналазимо у групама „Житарице, производи и јела од житарица”, „Воће”, „Млеко” и „Зачини и додаци јелима”.

- Фраземе са кулинарском компонентом одликује антропоцентризам који се осликава у чињеници да се највише фразема односи на човека.
- Различите карактеристике исте намирнице које долазе до изражаја у фразеологији могу да стварају различите концепте. Поред тога, намирнице које припадају одређеној тематској целини могу да се односе на одређене концепте, те у три посматрана језика на човеков физички изглед и на човеково физичко, психичко и емотивно стање најчешће упућују фраземи који садрже компоненте из тематских група „Воће” и „Поврће”, док на статус у друштву упућују фраземи који као компоненту садрже намирнице из тематске групе „Поврће”.
- У посматраном делу француске, италијанске и српске фразеологије подударности су изражене пре свега у концептуалној блискости и фразеолошкој продуктивности појединих компонената, док су лексичка и семантичка подударња у три језика ретка. Само 34 случаја, односно 102 фразема од укупно 477 су лексички и семантички еквиваленти у три посматрана језика, што чини око 20% укупног корпуса. Највише формалних еквивалената три посматрана језика проналазимо у тематској групи „Житарице, производи и јела од житарица”, као и у концептуалном пољу „Човек као активно биће”.

Анализа је показала да је више формалних поклапања присутно у француском и италијанском језику (59 случаја) него у француском и српском (38 случаја) или италијанском и српском језику (39 случаја), што може да се припише различитости српске културе и традиције у односу на француску и италијанску, као и чињеници да француски и италијански припадају романској групи језика, док српски припада словенској групи језика.

Истоветности у начину фразеолошког изражавања показују фраземи који су преузети из истих извора (Библије, митологије, усмене и писане књижевности) или језика, при чему се понекад не зна у ком језику је неки фразем настао нити како је прешао у посматране језике, те не треба искључити ни посредство других језика.

Будући да фраземи изражавају културну посебност народа у којем су се обликовали, сваки језик користи специфичне слике и може да унесе промене у сам модел, што у анализираној грађи потврђују фраземи исте семантике који садрже различите кулинарске компоненте.

- Истоветности фразема посматраних језика и подударности у концептуалним пољима око којих се фраземи групишу засноване су на припадности француског, италијанског и српског народа европској традицији и хришћанској религији, као и на сличности у метафоричком начину размишљања, док су разлике у начину фразеолошког изражавања последица историјских и културолошких особености три народа.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

<p>Кандидаткиња на прегледан и јасан начин приказује и тумачи резултате свог истраживања, те на основу њих изводи логичне, на грађи чврсто утемељене и релевантне закључке.</p>
<p>IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: НАПОМЕНА: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање.</p>
<p>1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме Да.</p>
<p>2. Да ли дисертација садржи све битне елементе Да.</p>
<p>3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци</p> <p>У области контрастивне фразеологије није посвећено довољно пажње фраземима са кулинарском терминологијом, иако су они веома заступљени у савременом француском, италијанском и српском језику. Ово истраживање представља до сада најопсежније и најдетаљније контрастивно и компаративно истраживање француских, италијанских и српских фразема са кулинарском терминологијом, те сматрамо да ће резултати истраживања дати својеврстан допринос контрастивној фразеологији, као и да ће бити од великог значаја и користи за лексикографију и наставу страних језика.</p>
<p>4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања</p> <p>У докторској дисертацији нема већих теоријских, методолошких и истраживачких недостатака који би утицали на резултате истраживања или коначну структуру текста. Кандидаткиња ће свакако извршити извесне корекције приликом припреме рукописа за штампу.</p>
<p>X ПРЕДЛОГ:</p>
<p>На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже да се докторска дисертација под називом Кулинарска терминологија у француској, италијанској и српској фразеологији мр Јоване Марчете прихвати, а кандидаткињи одобри одбрана.</p>
<p>-</p>

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

проф. др Рајна Драгићевић

доц. др Александра Блатешић

проф. др Драгана Дробњак

Нови Сад, 10. 05. 2016.

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.